

Rugballegård

- brandgrave og boplads
- fra ældre førromersk (550-300 f. Kr.) jernalder

Martin Mikkelsen

Viborg Stiftsmuseum 2009

Bygherrerapport nr. 34

Bygherre: Jens Bøgild, Rugballegård Hjorthede

ISBN 978-87-87272-72-8

Indledning.

Jens Bøgild, Rugballegård er en driftig landmand, og som andre landmænd foretager han udvidelser i disse år. Derfor skulle der i foråret 2008 bygges en ny stald. Forud for dette anlægsarbejde foretog Viborg Stiftsmuseum arkæologiske undersøgelser i det område, der ville blive berørt ved anlægsarbejdet.

Rugballegård er beliggende lidt sydøst for Hjorthede og dermed på højdedraget lige nord for Gudenådalen (figur 1).

Figur 1. Rugballegårds placering.

Den nye stald skulle placeres på marken lige øst for de eksisterende bygninger (figur 2).

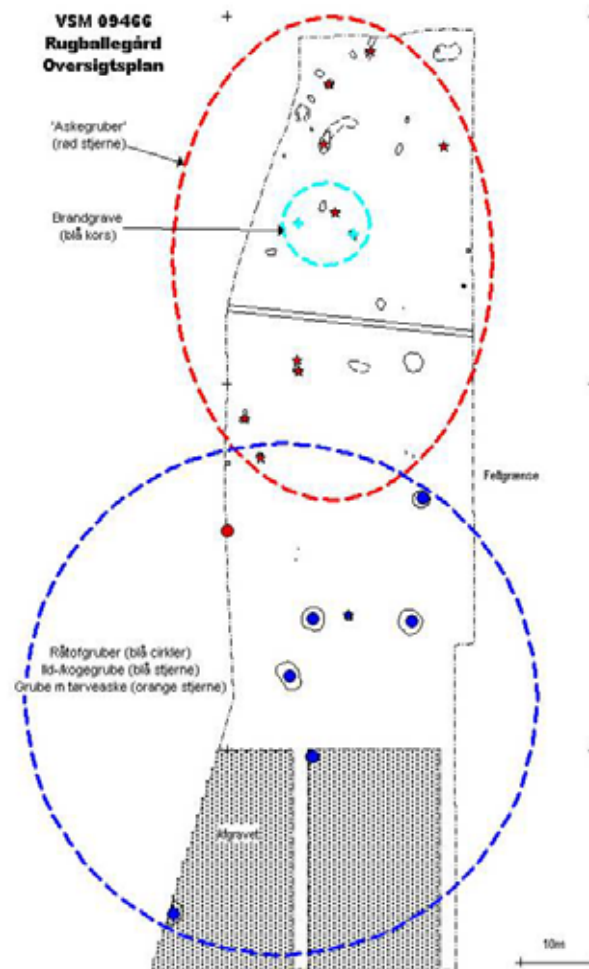
Figur 2. Udgravningsfeltet efter muldafrømning. Til højre en ældre stald.

Undersøgelsens resultater

Ved udgravningen blev der fundet spredte anlægsspor i flere områder (Figur 3).

Figur 3. Plan over udgravningsfeltet (nord opad).

I den nordlige del fandtes dels en urnegrav dels en simpel brandgrav.

Toppen af den stenomsatte urne var bortpløjet (figur 4). Nu kunne man tro, at det var sket inden for de seneste årtier, hvor større og større plove har pløjet dybere og dybere. Men her blev overdelen formodentlig allerede bortpløjet i middelalderen, hvor hjulplovene nogle steder nået endnu dybere ned end de moderne plove. Som det anes på billedet var den bevarede del af urnen trykket sammen. Den er i øvrigt lavet af meget groftmagret ler, der ikke har holdt sig særligt godt, så efter udgravningen ligger den i mange skår, der er vanskelige at samle. Men hele dens indhold var tilsyneladende bevaret. I urnen fandtes en større portion brændte ben, og en analyse af dem kan måske fortælle os om den døde's køn og alder. Der var desværre ingen bevarede gravgaver i urnen.

Figur 4. Den stenomsatte urnegrav under udgravning.

Den anden brandgrav var mere simpel. I en langstrakt fordybning fandtes lidt brændte ben blandt håndstore sten (figur 5). Toppen af denne grav er givetvis også blevet bortpløjet. Der blev her fundet så få brændte ben, at det er tvivlsomt om den dødes køn og alder kan bestemmes. Heller ikke den grav indeholdt gravgaver.

Figur 5. Simpel brandgrav med sten.

I den nordlige del blev også fundet 9 'pletter' med en del trækul. En af disse var helt flad og under et trækulslag kunne ses en svag rødfarvning af undergrunden (figur 6).

Den røde farve viser, at der har været ret så kraftig varme på stedet. Desværre ved vi ikke, hvad disse anlæg har været brugt til. Der er dog næppe tale om spor efter ligbål, da vi ikke nogen steder fandt spor efter brændte ben. Måske er det rester af trækulmiler, dvs. fordybninger hvori man har produceret trækul. Sådanne anlæg findes ofte på eller nær ved steder, hvor jernsmeden i ældre jernalder har haft brugt for trækul i forbindelse med produktionen af jernredskaber.

Figur 6. Anlæg K30 i snit. Bemærk rødfarvningen under trækullaget.

I den sydlige del af området fandtes hverken brandgrave eller de ovennævnte anlæg med trækul. Her var der til gengæld spredt liggende 'gruber'. Man har her gravet flere større huller, formodentlig fordi man har skullet brugeler, måske til husgulve eller til lerklining på husvæggene. Vi brugte ikke meget tid på at undersøge disse gruber, men i en af gruberne fremkom adskillige lerkarskår og rustrød aske (figur 7). Rød aske kan stamme fra tørv, så måske har man af og til fyret med tørv, som man har hentet i en nærliggende mose.

Figur 7. Skovlgravet hul i kanten af den næsten 2m store grube K17. Bemærk den rustrøde formodede tørveaske og lerkarskårene, som formodentlig er husholdningsaffald, der er brugt til at fylde hullet op med.

Det sidste anlæg, der skal nævnes, fandtes lige i kanten af udgravningsfeltet. Det var en lille 'grube', hvori der oven på liggende oven på orangerød aske fandtes et stykke fra en skubbekværn (figur 8)

Figur 8. Grube K44 snittet i kant af udgravningsfelt.

Resterne af knuste lerkar fra råstofgruberne kan dateres til den ældste del af førromersk jernalder, ca. 550-300 f. Kr. Det samme gælder formodentlig urnegraven, om end det ikke kan udelukkes, at den er fra den allersidste del af bronzealderen (600-550 f. Kr.). Ingen fund kan dateres til andre dele af oldtiden, og det er vurderingen, at alle anlægssporene i det undersøgte område er fra omtrent samme tid.

Det bør nævnes, at vi på trods af alle de ovennævnte anlægsspor ikke fandt efter huse eller andre træbyggede konstruktioner i det undersøgte område. Det synes helt sikkert, at man ikke har boet lige netop på dette sted. Sandsynligvis har husene dog ligget i nærheden, men om det er vest for, hvor Rugballegård har ligget i mange år, eller det er på markerne syd, øst eller nord for det udgravede område, kan vi kun gisne om.

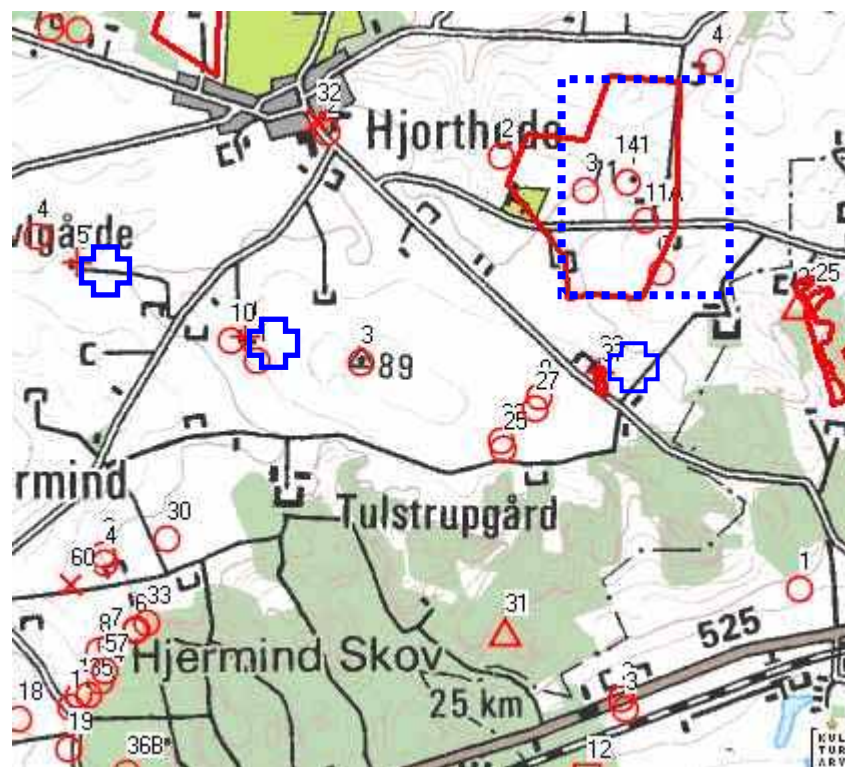
Fundene fra Rugballegård i lokalt perspektiv.

Hjorthede sogn hører arkæologisk set ikke til de mest fundrige sogne i Viborg Stiftsmuseums ansvarsområde (Viborg Kommune). Nok er der registreret ca. 25 gravhøje, deriblandt 3 dysser fra yngre stenalder, men vi kender kun fund fra ganske få af disse høje. Fundene omfatter bl.a. et par stridsøkser fra yngre stenalder og en gravurne fra yngre bronzealder. Det fineste fund fra sognet er et depotfund med bronzegenstande: en dolk, halssmykker, halsring og armbånd. Fundet blev gjort i Hjorthede Bakker og det ligger i dag på Nationalmuseet. Men da dette fund er fra yngre bronzealder og mindst 300 år ældre end de nye fund fra Rugballegård, så er det ikke så relevant her.

Det er derimod nogle andre gravfund, der ikke stammer fra gravhøje.

Således er der ved Tavlgårde lige sydvest for Hjorthede fundet en fladmarksgravplads. Oplysningerne fra 1899 fortæller: ”Iflg. Medd. er ved Rejsning af et vinkelformet Havgærde over en Strækning af 30-40 Al. fundet talrige Lerkar. Gennemgaaende stod de med ca 1/2 Al. Muldjord over, maaske af lidt mørkere Farve end almindeligt; over et enkelt Kar laa en flad Sten. Karrene indeholdt brændte Ben; ingen havde Ornamenter, faa Ører. (Flink Husmand, Niels Jacob Nielsen).” (DKC 130706-5). Der er desværre ikke bevaret nogen fund fra gravpladsen, men oplysningerne tyder på, at den meget vel kan være fra samme tid som fundene fra Rugballegård.

Figur 9. Fund fra ældre jernalder ved Hjorthede. Blå kors markerer fladmarksgravpladser, blå stiplede firkant viser placeringen af et marksystem, mens de røde cirkler viser placeringen af gravhøje.

Sådanne fladmarksgravpladser er ikke sjældne, men heller ikke almindelige. Derfor virker det overraskende, at der formodentlig er oplysninger om endnu yderligere en gravplads fundet lidt nord for Tulstrupgård og dermed lige syd for Hjorthede. Oplysningerne stammer igen fra 1899: ”Ved Gravning i Husets Have er f. mindst 5-6 lerkar, staaen-

de ca 1 1/2' dybt; alle vare de omsatte med smaa Sten, 10-12 Cm. store; enkelte erindrede at have indeholdt "Aske". (DKC 130706-9).

Man kan blive lidt i tvivl, om der nu også her er tale om en gravplads, da der ikke nævnes noget om brændte ben, men da oplysningerne åbenbart allerede ved registreringen baserede sig på erindringer, så kan den omtalte 'aske' formodentlig omfatte 'brændte ben'.

Hvis det er rigtigt, at vi nu kender til tre fladmarksgravpladser fra sen yngre bronzealder og/eller tidlig førromersk jernalder i området syd for Hjorthede, så er det ganske usædvanlig tæt beliggende gravpladser. Det kunne tyde på en tæt bebyggelse på denne tid i området, men her kommer vi indtil videre til kort. Bortset fra at råstofgruberne med bopladsaffald antyder, at der har ligget en egentlig boplads tæt ved Rugballegård, så er der indtil videre ingen kendte bopladsfund fra samme tid ved Hjorthede. Der er dog endnu en oplysning, der er relevant i denne sammenhæng. Lidt østsydøst for Hjorthede har man på luftfotos fra 1950'erne kunnet se spor efter et marksystem, der formodes at være fra ældre jernalder. Sådanne marksystemer er tæt knyttede til landsbyer, og det antyder, at der nær marksystemet har ligget en landsby. Vi kender ikke dens placering, og den kan i øvrigt også godt være lidt yngre end vores fund fra Rugballegård.

Der gemmer sig helt sikkert mange flere fund i områderne omkring Hjorthede. Fundene fra Rugballegård er med til at vise, at højdedragene ved Hjorthede lige nord for Gudenådalen stadig rummer vigtige informationer om vores fortid.

Tak til Jens Bøgild for det gode samarbejde i forbindelse med udgravningen.

Diverse oplysninger:

Viborg Stiftsmuseums j. nr.: VSM 09466
Lokalitet: Rugballegård
Sogn, herred og amt: Hjorthede, Middelsom, Viborg
Dansk Kulturhistorisk Centralregister: 130706-36-37
Kulturarvsstyrelsens j. nr.: 2008.7.24.02/VSM-0015
Bygherre: Jens Bøgild
Areal: Ca. 0,5 ha.
Deltagere i udgravningen: Museumsinspektør Martin Mikkelsen
Arkæologistuderende Asger V. Amundsen

Dokumentationsmaterialet bestående af beretning, tegninger, fund, fotos m.v. opbevares på Viborg Stiftsmuseum, Hjultorvet 4, 8800 Viborg.

Undersøgelserne er betalt af bygherren og Viborg Stiftsmuseum

Om bygherrerapporter

Når der er foretaget en arkæologisk udgravning, der er helt eller delvist finansieret af en privat eller offentlig bygherre, skal der udarbejdes en særskilt rapport til bygherren. Bygherrerapporten skal være almindeligt tilgængelig, præsentere udgravningens resultater og sætte dem i sammenhæng med det omgivende landskabs kulturhistorie.¹

Viborg Stiftsmuseum har besluttet at udgive museets bygherrerapporter i en fortløbende serie. Ældre numre kan købes for 20 kr. (medmindre andet er anført) ved henvendelse til museet.

Liste over Viborg Stiftsmuseums bygherrerapporter

1. Båndruplund – en boplads fra bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen. 2004.
2. Nordentofte, Skals – en boplads fra sen yngre stenalder, bronzealder og tidlig jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
3. Brokbakken – en samlingsplads fra bronzealder og en gravplads fra ældre jernalder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen. 2004.
4. Lynderup SV – et aktivitetsområde fra sen yngre stenalder og bronzealder. Martin Mikkelsen og Mikael H. Nielsen 2006.
5. Teglværksvej – en boplads fra ældre bronzealder. Martin Mikkelsen. 2005.
6. Klejtrup Syd – en boplads fra sen yngre stenalder / tidlig ældre bronzealder. Marianne Høyem Andreasen. 2005.
7. Krogen, Aidt. Under udarbejdelse.
8. Højvangen, Ørum. Kamilla Fiedler Terkildsen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
9. Stenshede – en gravhøj og andre fund fra yngre stenalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen. 2006
10. Ørum Sportsplads – et aktivitetsområde fra ældre jernalder. Mikael H. Nielsen. 2005
11. Sundstrup Øst – en boplads fra yngre stenalder. Mikkel Kiildsen 2006.
12. Ettrupvej, Fjelsø – to aktivitetsområder fra bronzealder eller jernalder. Kamilla Fiedler Terkildsen. 2006.
13. Løvel Syd - bebyggelse spor fra yngre bronzealder og ældre germansk jernalder. Malene R. Beck & Dorthe Kaldal Mikkelsen 2006.
14. Skaldehøj og Arildsvej - to bopladser fra førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. Under udarbejdelse.
15. Liseborg- et forsvarsværk fra tidlig førromersk jernalder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. Under udarbejdelse.
16. Lindum syd – langhus fra middelalderen. Jesper Hjerminde 2006.
17. Søhuset, Viborg - på kanten af middelalderbyen. Marianne Greve Iversen 2006.
18. Formyre SØ - hustomt og grave fra sen ældre bronzealder - fladmarksgravpladser fra tidlig jernalder. Martin Mikkelsen 2009.
19. Tindbækvej 25 - Gravhøj fra enkeltgravskultur. Martin Mikkelsen og Mikkel Kiildsen 2007.
20. Langmosegård - en boplads fra yngre bronzealder. Martin Mikkelsen 2007.
21. Løgstrup SØ - en boplads fra yngre jernalder - aktivitetsspor fra yngre bronzealder. Sanne Boddum, Mikkel Kiildsen & Mikael H. Nielsen 2007.
22. Viborg Vestermark - Bopladser fra bronzealderen. og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
23. Ridder Munks Vej - En gravplads m.m. fra stenalder, bronzealder og jernalder. Sanne Boddum og Martin Mikkelsen 2007
24. Rødding SV - bebyggelse fra yngre bronzealder og ældre førromersk jernalder. Mikkel Kiildsen. Under udarbejdelse.
25. Randrup Mølle – et langhus med forsænket østende fra yngre stenalder. Sidsel Wåhlin og Martin Mikkelsen 2008.
26. Spangsdal II og Gl. Asmild. Under udarbejdelse.
27. Bjerring Hede - en gravplads fra ældre jernalder - en boplads- og aktivitetsspor fra ældre jernalder. Asger V. Amundsen og Martin Mikkelsen 2008.
28. Liseborg Høje - boplads fra yngre bronzealder - begravelse i vognfading fra vikingetid. Elin Vanting. Under udarbejdelse.
29. Stenshede Syd - Gravhøj fra enkeltgravskultur - bopladser fra yngre bronzealder og ældre jernalder. Claus Sørensen og Martin Mikkelsen. Under udarbejdelse.
30. Hjortdalgård - en boplads fra ældre jernalder. Claus Frederik Sørensen og Dorthe Kaldal Mikkelsen. Under udarbejdelse.
31. Sønder Mose - en bebyggelse fra ældre bronzealder. Dorthe Kaldal Mikkelsen. Under udarbejdelse.

¹ Kulturarvsstyrelsen: Retningslinjer for udformning af rapport til bygherre/anlægsmyndighed

32. Rådmandshus – bebyggelse fra yngre vikingetid og ældre middelalder på Viborg Vestermark. Mikkel Kiildsen 2009. Under udarbejdelse
33. Højlund Spangsdal I – landsby fra yngre jernalder. Sanne Boddum 2009.
34. Rugballegård – brandgrave og boplads fra førromersk jernalder. Martin Mikkelsen 2009.
35. Kokær Høj – bebyggelse fra jernalder. Mikkel Kiildsen 2009. Under udarbejdelse.

Gengivet med tilladelse fra tidsskriftet SKALK